

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:26

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 2

Lägenhetsbebyggelse invid nybygge – Gulberga i Vibby socken

Gulberga 1:8
Vibby socken
Hallsbergs kommun
Närke

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Östergötlands län med platsen
för förundersökningarna markerat i rött.*

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:26

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Inför fältarbetet hade markägaren fält skog där bebyggelsen var tänkt att ske. Marken utgjordes av en svag östsluttning i stenbunden terräng. Foto från sydväst.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:26

ARKEOLOGISK UTREDNING ETAPP 2

Lägenhetsbebyggelse invid nybygge – Gulberga i Viby socken

Gulberga 1:8
Viby socken
Hallsbergs kommun
Närke

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-955-2018

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Hallsberg
Landskap	Närke
Socken	Viby
Fastighet	Gulberga 1:8

Fornlämningsnummer	—
Lämningstyp	—
Datering	—

Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 2
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-02-15
Länsstyrelsens diarienummer	431-955-2018
Arkeologgruppens projektnummer	Ag 2018_17

Projektledare	Johnny Rönngren
Fältpersonal	Johnny Rönngren, Leif Karlenby

Undersökningstid	2018-04-30
Exploateringsyta	1 000 m ²
Undersökt yta	55 m ² , 37 löpmeter
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

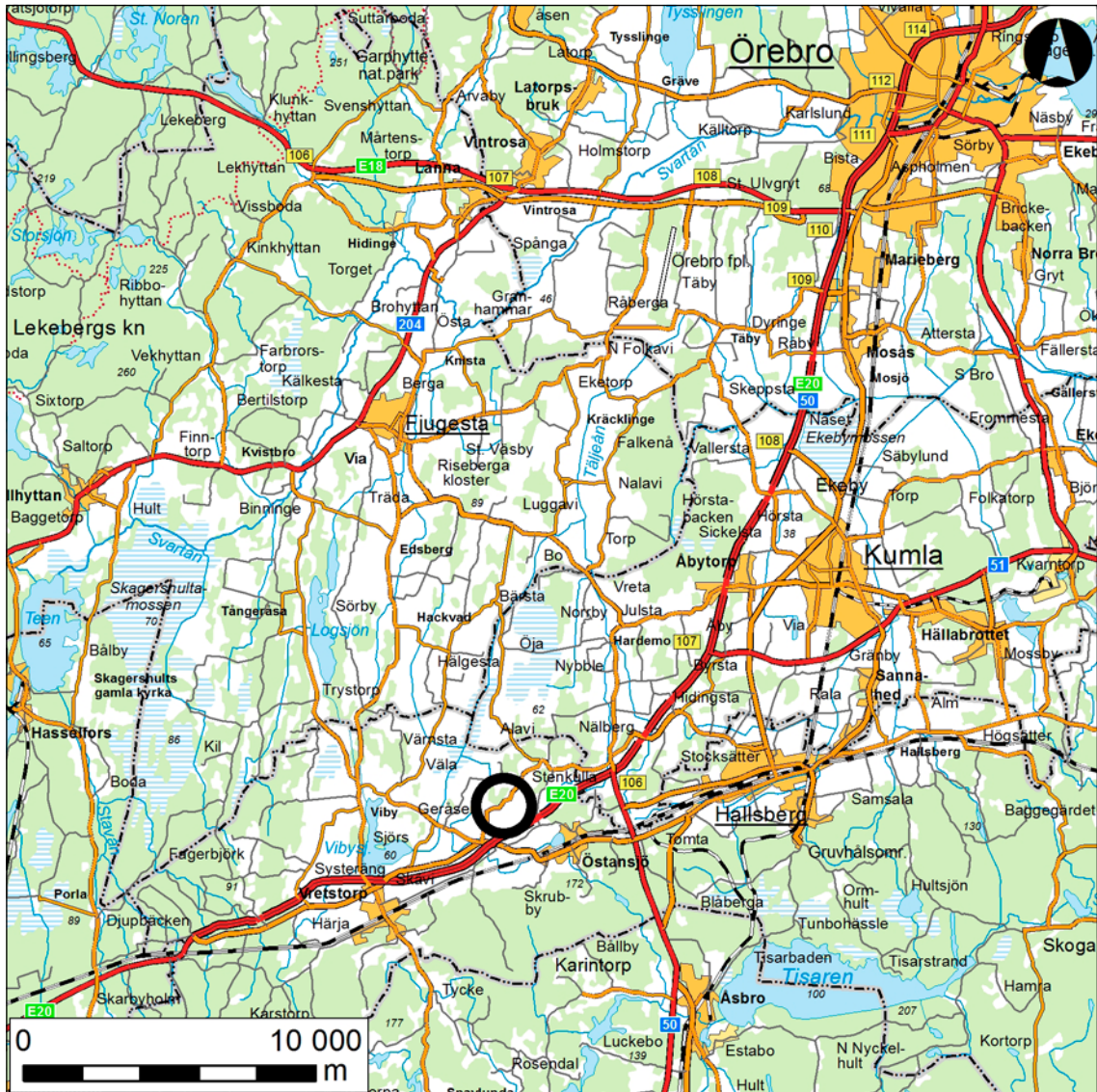
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	7
Syfte och frågeställningar	9
Metod	9
Resultat.....	10
Tolkning.....	12
Referenser	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell.....</i>	<i>17</i>

Figur 1. Översiktskarta över området kring Viby med den aktuella platsen markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

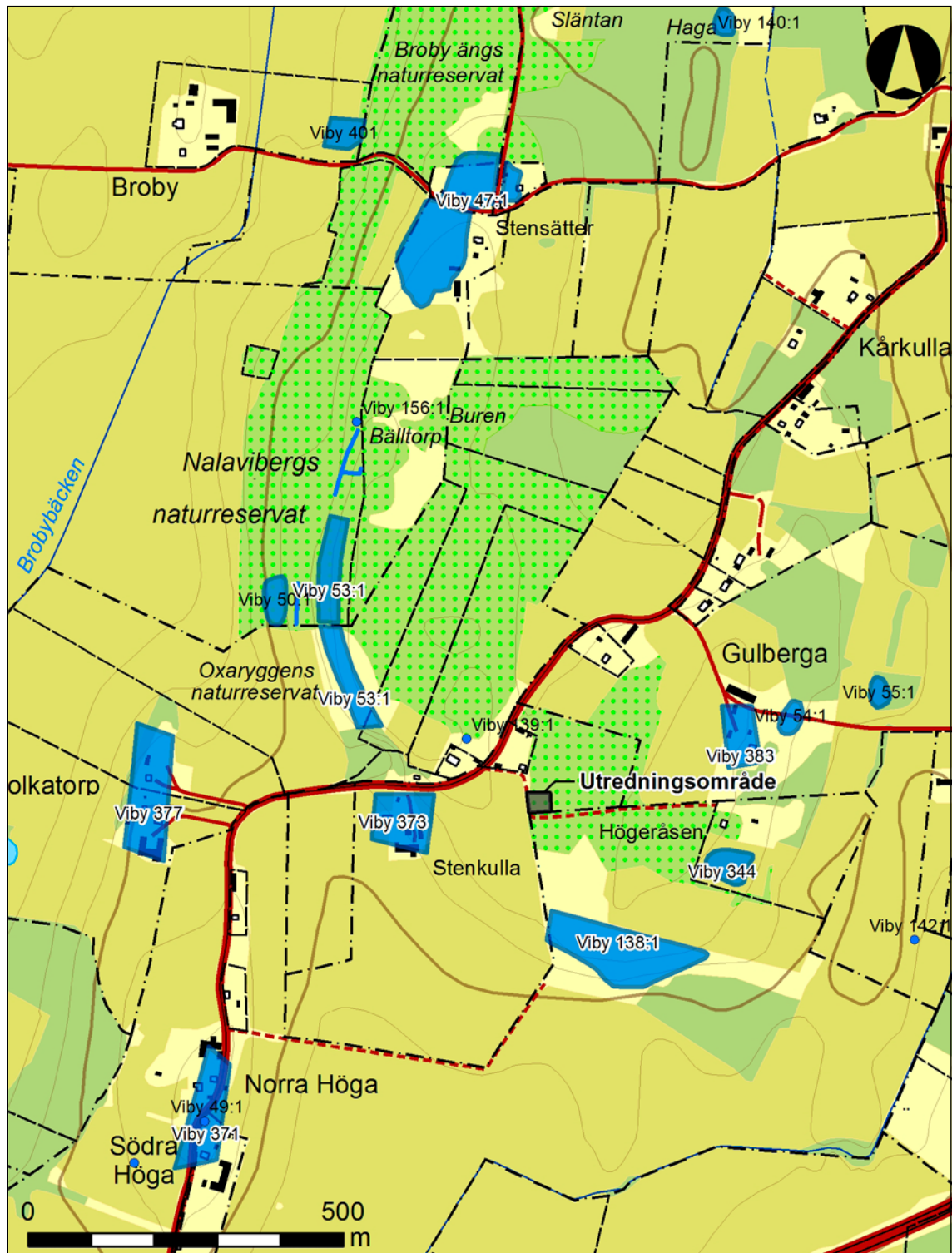
Arkeologgruppen AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk utredning steg 2 inom fastigheten Gulberga 1:8. Bebyggelse skulle uppföras inom tomten och utredningen syftade till att klargöra huruvida fornlämningar kunde komma att beröras av arbetet.

Inga arkeologiska lämningar påträffades inom utredningsytan. Däremot visade kart- och arkivstudier att det förekommer uppgift om en lägenhetsbebyggelse norr om utredningsområdet i form av en lägenhetsbebyggelse som antas vara äldre än år 1850. Den registrerades i FMIS som "uppgift om" lägenhetsbebyggelse då det inte är känt om det förekommer synliga lämningar efter torpet. Under historisk tid har platsen för utredningsområdet kallats för "Ahlängen" och nyttjats för bete. En rostig krumkniv som påträffades i ett schakt antyder också att man nyttjat platsen för lövtäkt.

Inledning

Med anledning av att markägaren önskade uppföra nybebyggelse inom fastigheten Gulberga 1:8 utförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk utredning etapp 2 inom det planerade området för bygget.

Utredningsområdet var 1 000 kvadratmeter stort och utgjordes av numera avverkad lövskog i en mycket stenig terräng i svag östsluttning. Platsen är belägen på den västra delen av en drumlin som i övrigt är mycket rik på fornlämningar, bland annat från järnålder.

Figur 2. Utredningsområdet markerat med svart ram. Väster om utredningsområdet finns flera registrerade gravfält på drumlinens västsida. I nära anslutning finns även flera bytomter samt en förhistorisk boplatz. Skala 1:10 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Undersökningsområdet är beläget sig i en fornlämningsrik bygd på en drumlin i Viby socken. På drumlinens norra och västra sida finns de stora gravfälten Viby 53:1 och Viby 47:1. Det senare är ett av Närke's största bygdegravfält från järnåldern, med omkring 200 gravar. Inom en radie av 1 000 meter från Gulberga förekommer även fem registrerade bytomter och fossil åkermark som vittnar om en tydlig närvaro i området från järnålder fram till historisk tid. Lämningar från förhistorisk tid finns också i form av en fyndplats för en flintyxa (Viby 142:1) samt boplatzlämningar av förhistorisk karaktär i Viby 344.

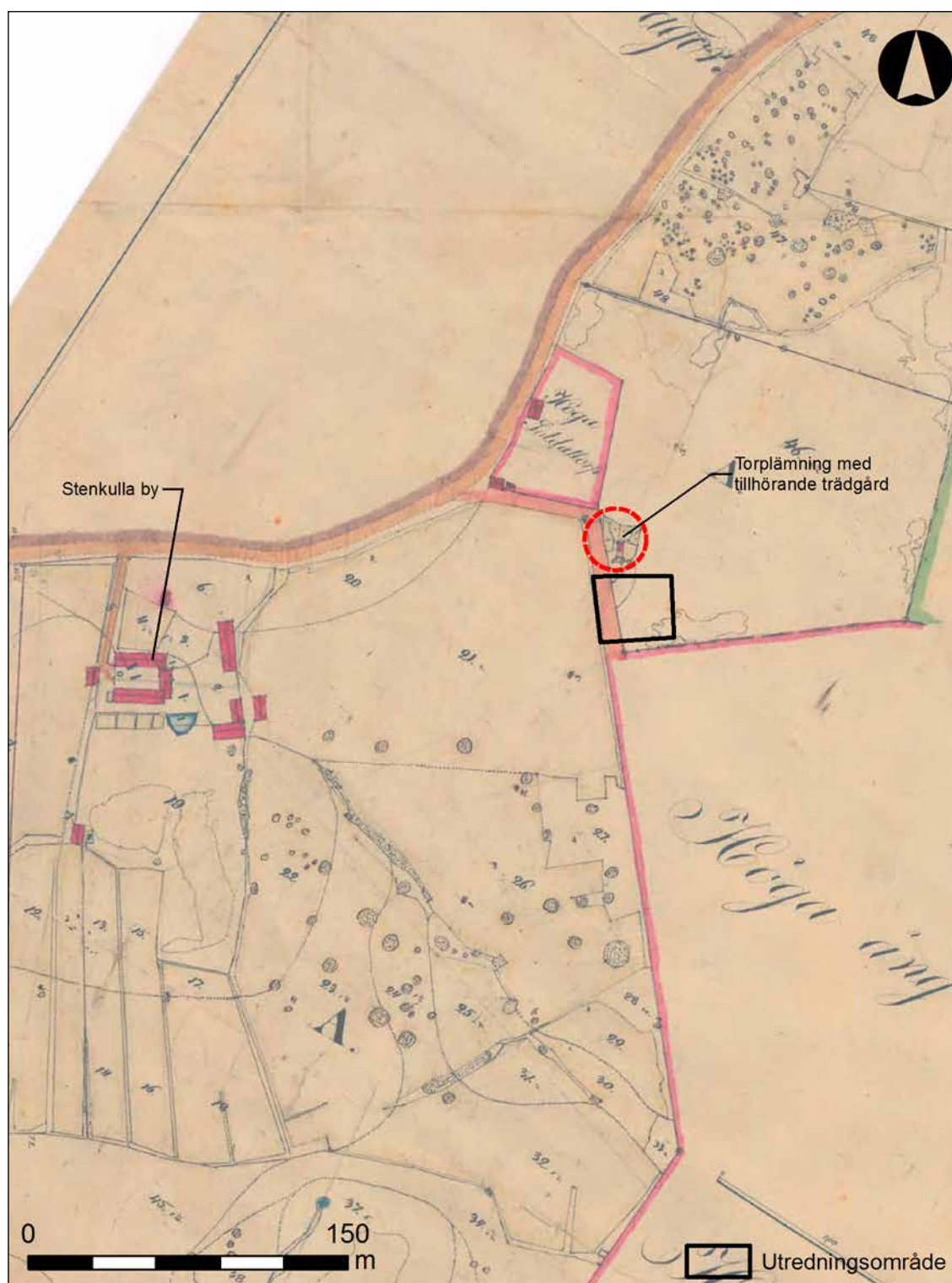
Under historisk tid hörde platsen för utredningsområdet till Stenkulla by (Viby 372) som låg omkring 180 meter västerut. Den äldsta kartan över Stenkulla by är från år 1844 då laga skifte infördes (LMS 1844). På kartan anges att platsen kallades för "Ahlängen", nyttjades för bete, var stenbunden och beväxt med al (LMA 1846).

Alldeles norr om utredningsområdet visar samma kartor från 1844 och 1846 att en byggnad med tillhörande trädgård tidigare har funnits på platsen. Denna byggnad finns inte registrerad i Fornsök. Byggnaden nämns inte i den tillhörande karttexten men troligen rör det sig om något av de torp som hört till Stenkulla by. I husförhören för Stenkulla åren 1841–1846 finns förutom ett antal sidor som upptar byborna även ett flertal sidor som rör "Stenkulla ägor". Här nämns torpare, drängar och en inhyses änka som försörjts med hjälp av fattigvård. Möjligen är det någon av dem som bott i det torp som legat norr om utredningsområdet (Husförhör 1841–1846:54–56).

Detta innebär att uppgift om en tidigare okänd lämning i form av en lägenhetsbebyggelse har identifierats. Utifrån kartan har ytan för lägenhetsbebyggelsen med tillhörande trädgård varit omkring 30×20 meter och den tangerar utredningsområdets norra kant.

Tidigare undersökningar

År 2014 utfördes en arkeologisk utredning av tomten Norra Höga 1:23 omkring 260 meter sydöst om det aktuella utredningsområdet som resulterade i att boplatzlämningar påträffades i form av ett flertal stolphål, en kokgrop och två hårdar (Rönngren 2015). År 2016 framrensades delar av sex gravar som utgjordes av stenpackningar inom Viby 47:1 i samband med nedgrävning av en markkabel omkring 900 meter norr om utredningsområdet (Larsson 2017).

Figur 3. Utdrag ur laga skifte i Stenkulla by år 1846. Det aktuella utredningsområdet är markerat med en svart ram och är beläget i den så kallade "Ahlängen". Norr om utredningsområdet är en mindre byggnad med tillhörande trädgård markerat. Troligen är det ett torp som hört till Stenkulla by. Skala 1:3 000.

Figur 4. Området utgjordes av blockrik terräng på grusig morän. Foto från söder.

Syfte och frågeställningar

Uppdraget innebar att utföra en arkeologisk utredning etapp 2 inom fastigheten Gulberga 1:8, Viby socken, som berördes av det planerade bygget. Utredningens syfte var att klargöra i vilken utsträckning som det förekom fornlämningar inom exploateringsområdet. Frågeställningar som var aktuella för utredningen rör främst förekomst av fornlämning, dess omfattning och läge. Resultatet från utredningens etapp 2 skulle fungera som ett fullgott underlag till Länsstyrelsen i Örebro län inför en fortsatt beslut- och planeringsprocess i ärendet.

Metod

Av utredningsområdet som var 1 000 kvadratmeter stort undersöktes 55 kvadratmeter, det vill säga 5 procent av ytan. Den faktiska ytan som utredades var emellertid omkring 500 kvadratmeter då enbart den västra halvan av tomten skulle bebyggas. Inför fältarbetet hade markägaren fält skog inom denna del av tomten.

En grävmaskin grävde skiktvis med en skopa som var 1,5 meter bred, ned till steril nivå. Schakten dokumenterades skriftligt och digitalt samt mättes in med RTK-GPS. Schakten som var 6–12 meter långa placerades där det var möjligt mellan stubbar och markfasta stenar.

En etapp 2 utredning involverar i vanliga fall inte kart- och arkivstudier. Vid rapportarbetet utfördes emellertid en genomgång av platsen historiska kartor i samband med att områdets historiska bakgrund skulle beskrivas. Vid

kartstudien identifierades en lägenhetsbebyggelse som kunde dateras vara äldre än 1850. Eftersom denna kartstudie utfördes efter avslutat fältarbete har inte objektet besökts på plats, därav den antikvariska bedömningen ”uppgift om” lägenhetsbebyggelse.

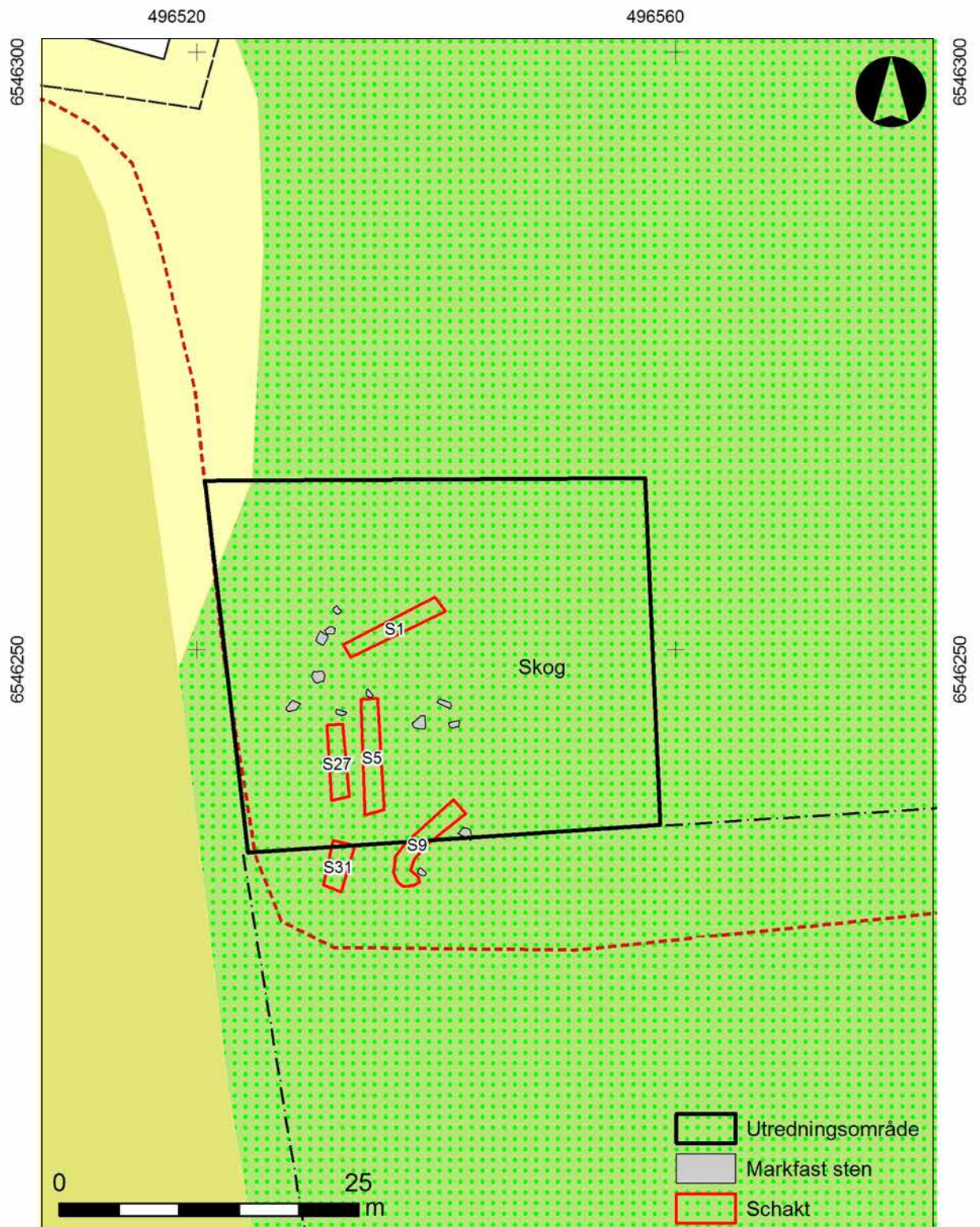
Resultat

Som redan nämnts har en lägenhetsbebyggelse identifierats vid genomgång av två kartor över Stenkulla ägor år 1844 och 1846. Torpet har legat norr om utredningsområdet och påverkas därmed inte av det planerade bygget. Eftersom det är okänt om det finns synliga lämningar kvar efter torpet blir den antikvariska bedömningen ”uppgift om” lägenhetsbebyggelse. Skulle synliga lämningar finnas uppfyller lämningen kriterierna för att bedömas som forn-lämning då den kan dateras vara äldre än år 1850. Inom utredningsområdet påträffades emellertid inga lämningar.

Utredningsområdet utgjordes av låglänt mark som var beläget öster om en traktorväg. Tidigare har platsen utgjorts av skog men inför fältarbetet hade träden i tomtens västra halva fälts. Bebyggelse var tänkt att ske i tomtens västra del inom en yta om cirka 500 kvadratmeter varför schakten förlades inom denna yta. Utredningsområdet var mycket stenbundet och markfasta stenar med en storlek om 0,6–1 meter dominerade ytan. Marken inom tomtens östra halva var mycket sank och bestod närmast av våtmark. Schakten bestod överst av ett lager med skogstorv som var 0,1 meter tjock och övergick därefter i grusig morän.

De östra ändarna av schakt 1 och 9 grävdes delvis i den sank delen av tomten och delar av schakten blev snart vattenfyllda.

I schakt 5 påträffades en rostig krumkniv med inåtvänd egg. Troligen rör det sig om en lövskära vilket antyder att platsen nyttjats som lövtäkt under sen historisk tid. Schakt 31 och 9 grävdes delvis utanför utredningsområdet då infarten till tomten var planerad att eventuellt anläggas i denna del.

Figur 5. Schakt förlades inom den yta där skogen var röjd, där det var tänkt att bebyggelse skulle ske. På planen finns även större stenblock markerade. Skala 1:500.

Figur 6. Schakten bestod överst av ett tunt lager med skogstorp som vid 0,1 meters djup övergick i grusig morän. I schakt 1 och 9 blev de östra ändarna av schakten vattenfyllda. Schakt 9 sett från öster.

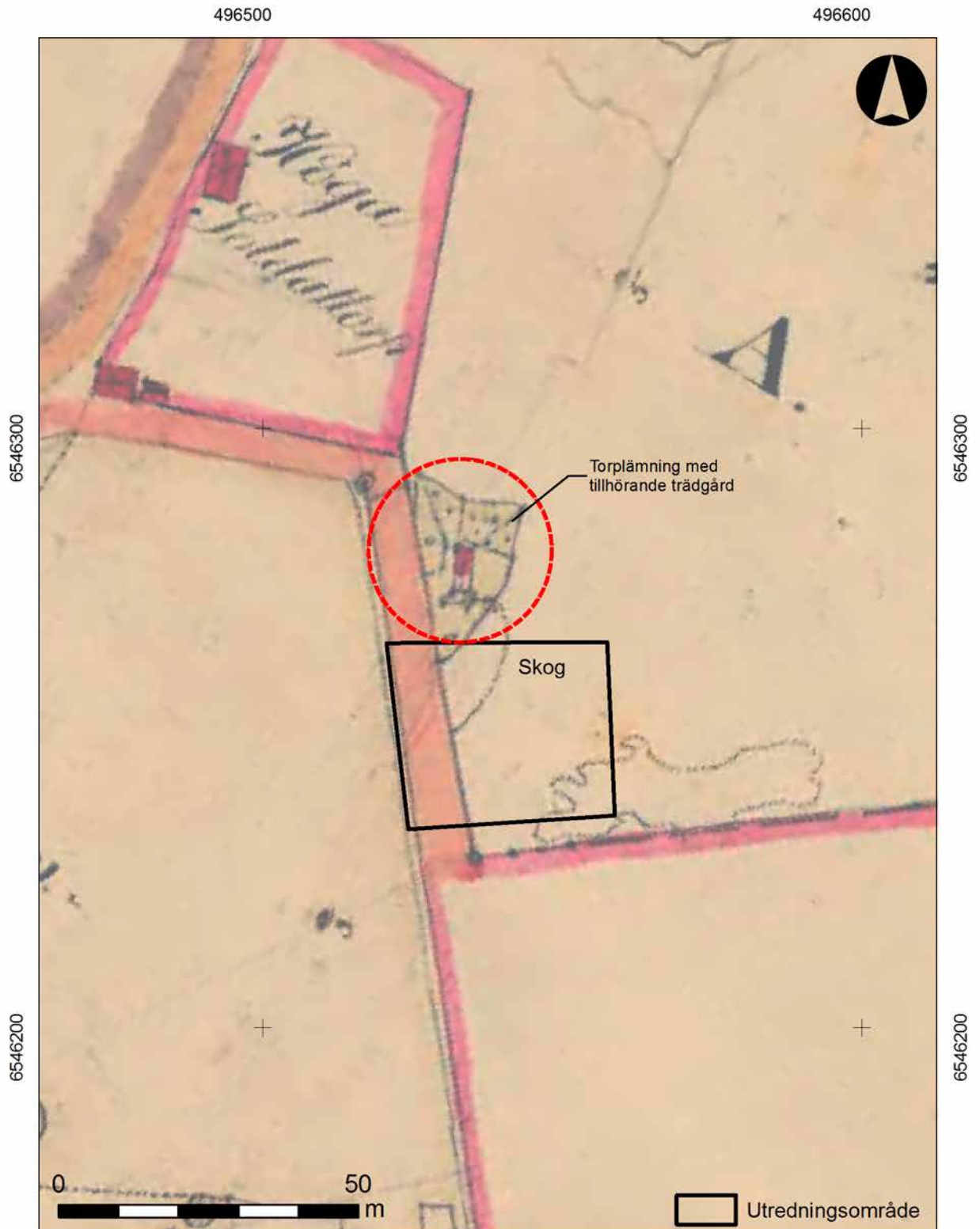
Figur 7. I schakt 5 påträffades del av en krumkniv som troligen använts vid lövtäkt.

Tolkning

Vid utredningen påträffades ingen fornlämning inom utredningsområdet. Däremot visade kart- och arkivstudier att alldeles norr om tomten har tidigare legat en okänd lägenhetsbebyggelse som förekommer på kartor från åren 1844 och 1846. Därmed är lägenhetsbebyggelsen äldre än år 1850. Vid fältarbetet besiktades inte denna del varför det inte kan klarläggas om det finns synliga lämningar. Därför bör lämningen bedömas som "uppgift om" lägenhetsbebyggelse.

Troligen rör det sig om ett torp som hört till Stenkulla gård. I husförhören för åren 1841-1846 finns förutom de boende i Stenkulla, även boende i "Stenkulla ägor".

Utredningsområdet har i historisk tid kallats för "Ahlängen". Det uppges ha varit stembundet, beväxt med al och nyttjats för bete. Fyndet av en lövskära i ett schakt pekar också på att ytan delvis nyttjats som lövtäkt.

Figur 8. Inga lämningar kunde påträffas inom utredningsområdet. Däremot uppmärksammades att det i en karta från år 1846 funnits bebyggelse norr om utredningsområdet. Det rör sig troligen om ett torp som bör registreras som en övrig kulturhistorisk lämning. Skala 1:1 000.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utredningens syfte var att fastställa om fornlämningar berördes av den aktuella exploateringen och att så långt möjligt beskriva dessa. Om det inom ramen för utredningens etapp 2, var möjligt att avgränsa fornlämningen skulle detta att göras.

Utredningen har fastställt att inga fornlämningar finns inom den aktuella exploateringsytan. Däremot tangerar den tänkta tomten en lämning i norr i form av en lägenhetsbebyggelse som kan dateras vara äldre än år 1850. Denna bedöms i nuläget utgöra en "uppgift om".

*Figur 9. Schakten förlades där det var möjligt mellan stubbar och stenar.
Foto från söder.*

Referenser

Tryckta källor

- Larsson, S. 2017. *Inblickar i yttre och inre gravskick på gravfältet Viby 47, Nalaviberg*. Ny Markkabel genom gravfältet Viby 47:1, Viby socken, Fastigheten Nalaviberg 5:5 m.fl. Hallsbergs kommun, Närke. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB rapport 2017:44.
- Rönngren, J. 2015. *Boplatslämningar i Högeråsen*. Fastigheten Norra Höga 1:23, Hallsbergs kommun, Viby socken, Närke, Örebro län. Arkeologisk utredning etapp 2. Arkeologgruppen AB rapport 2015:06.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

- Laga skifte, 1844. Viby socken, Stenkulla nr 1. akt: S68-109:1. Lantmäteristyrelsens arkiv
- Laga skifte ägoutbyte, 1846. Viby socken, Stenkulla, akt 18-vib-136. Lantmäterimyndighetens arkiv

HUSFÖRHÖRSLÄNGDER FÖR VIBY SOCKEN, NÄRKE

År 1841-1846, Sid 54, Viby församling

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	8x1,5	0,4	Schaktet bestod överst av skogstörv 0,5-0,1 meter tjock. I botten grusig morän. Östra halvan av schaktet vattenfylldes strax efter det grävts färdigt.
5	9x1,5	0,2	Schaktet bestod överst av skogstörv 0,5-0,1 meter tjock. I botten grusig morän. Fynd av krumkniv i skogstörven.
9	9x1,5	0,4	Schaktet bestod överst av skogstörv 0,5-0,1 meter tjock. I botten grusig morän. Östra halvan av schaktet vattenfylldes strax efter det grävts färdigt.
27	6x1,5	0,2	Schaktet bestod överst av skogstörv 0,5-0,1 meter tjock. I botten grusig morän.
31	4x1,5	0,2	Schaktet bestod överst av skogstörv 0,5-0,1 meter tjock. I botten grusig morän.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2018:26

